

De kerkzaal en het broederhuis van de
Evangelische Broedergemeente te Zeist

Zeist - "Het is 19 oktober 1768. Op het broeder- en zusterplein te Zeist, waar enkele decennia tevoren de Evangelische Broedergemeente werd gevestigd, is het een drukte van belang. Wat er gaande is? Om half 9 in de avond zal de laatste zangdienst in de oude kerkzaal van het slot worden gehouden. De nieuwe zaal wordt morgen in gebruik genomen, maar vanavond staat - voor het laatst - de kerkzaal in het centrum.

De 45-jarige Christian Gregor, organist van de Broedergemeente, zal de zangdienst leiden. Hij is niet de eerste de beste: als musicus en als dichter speelt hij een belangrijke rol. Het gezangboek

van de Broedergemeente bevat een groot aantal liederen van de graaf van Zinzendorf, die door Gregor voor de gemeentezang in de eredienst geschikt gemaakt werden. En op Palmzondag en de eerste Advent wordt nog heden ten dage het door hem gecomponeerde Hosianna gezongen."

Wars van pracht en praal

In Zeist was men enerzijds blij met de nieuwe kerkzaal, anderzijds was men met weemoed vervuld, omdat de kleine zaal in het mooie slot niet meer bruikbaar was. Maar in de dienst op die 19e oktober 1768 overheerste toch de dankbaarheid en met grote blijdschap

De nog lang niet vergeten, zeer geslaagde excursies naar Zeist in 1969 brachten de redactie ertoe over te gaan tot de plaatsing van het hier volgende artikel (zie: Utrechtsch Nieuwsblad van 4 september 1968, Zeister editie, pag. 4). Zij was van oordeel dat Zeist niet ver buiten het gebied van onze vereniging ligt en dat er naar alle waarschijnlijkheid ook "tussen Rijn en Lek" wel belangstelling voor zal bestaan.

A.G.

wachtte men de volgende dag af.

Van heinde en verre - met name uit Haarlem en Amsterdam - waren de gemeenteleden samengestroomd om de plechtige ingebruikneming van de nieuwe kerkzaal mee te beleven.

Bovenstaande gegevens zijn ontleend aan het prachtig uitgevoerde boekje van dr. J. Meerdink te Zeist, dat onder de titel: "De kerkzaal en het broederhuis der Evangelische Broedergemeente te Zeist" door het seminarie van de Broedergemeente zelf werd uitgegeven.

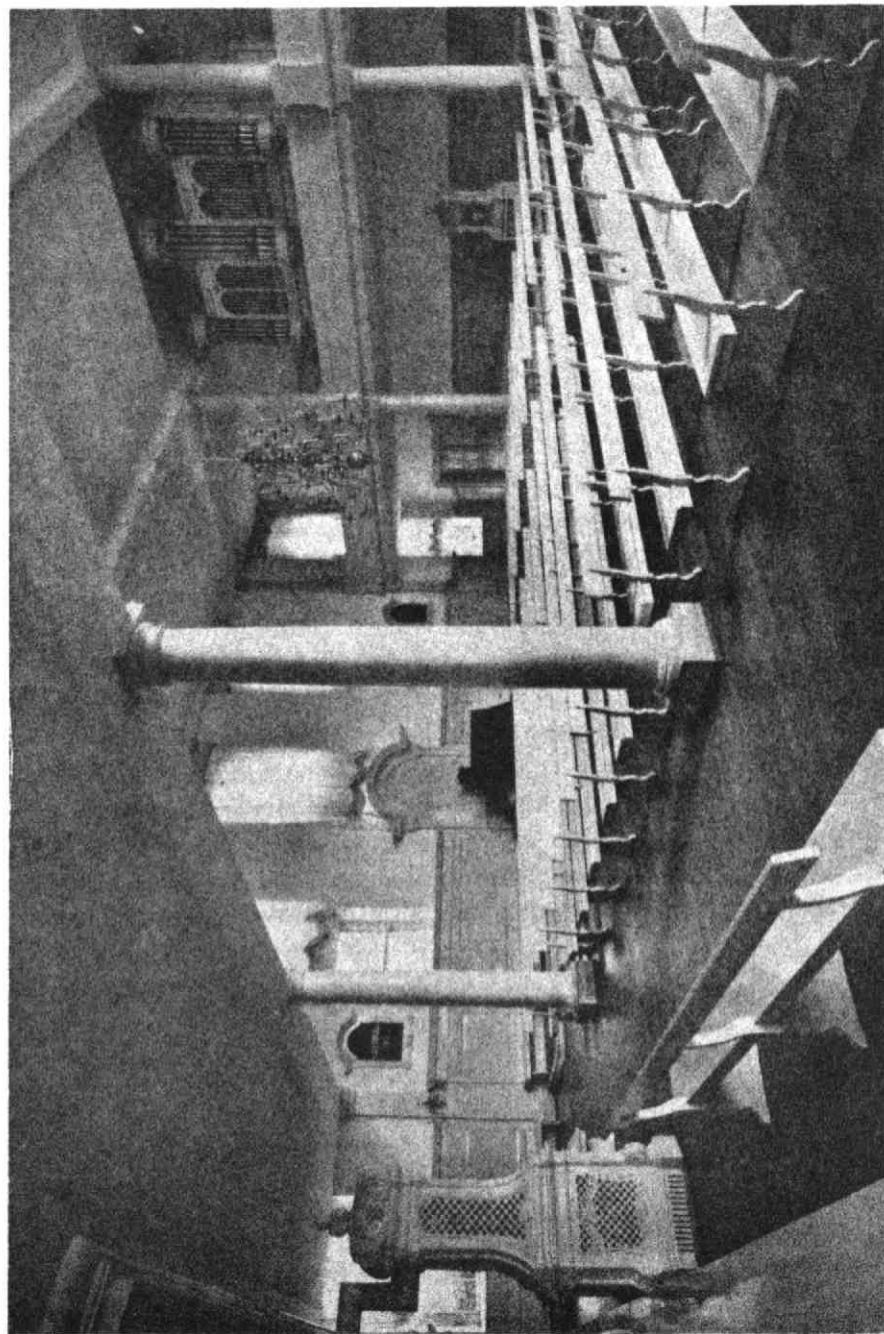
Uit belangstelling

Het opmerkelijke is, dat dr. Meerdink louter uit belangstelling voor de geschiedenis van de Broedergemeente tot het schrijven van dit boekje gekomen is, een werk dat hem twee jaar lang zijn vrije uren gekost heeft. "Een offer?"

Natuurlijk. Maar de geschiedenis van de Broedergemeente is zó interessant en zó nauw verweven met die van de gemeente Zeist, dat je - als lid van de Oudstenraad en als geboren Zeistenaar - bijna onmiddellijk overtuigd bent van de noodzaak tot het vastleggen van de meest belangrijke feiten". "En dat heb ik, met hulp van anderen, trachten te doen," aldus dr. Meerdink, directeur van het bureau van statistiek van de gemeente Amsterdam. In 1937 promoveerde hij in Utrecht op het proefschrift "De achteruitgang van de geboorte". Hij was enige tijd verbonden aan een demografisch instituut in het Amerikaanse Bombay. Behalve lid van de Evangelische Broedergemeente is dr. Meerdink ook lidmaat van de hervormde kerk.

In het boekje van dr. Meerdink worden eerst enige bladzijden gewijd aan de oude kerkzaal in het slot, dat door de heer van Zeist-Comelis Schellinger - aan de Broedergemeente in gebruik gegeven was.

In de "Geheymschrijver van Staat en Kerke der Vereenigde Nederlanden beginnende met die van de provincie Utrecht (uitgegeven in 1759) is een nauwkeurige beschrijving van de "Gemeensaal" te vinden.

Interieur van de kerkzaal in 1968.

De plannen tot de bouw van de kerkzaal dateerden van het begin van de zestiger jaren (der achttiende eeuw). Men was het pas in een veel later stadium eens over de vraag, waar precies de zaal komen moest. Het aanvankelijke plan om de zaal tussen de huizen van Van Laer (Zusterplein nr. 16) en van Verbeek (Zusterplein nr. 8) op te trekken werd na veel heen en weergepraat goedgekeurd. Er waren er die aan plaatsing bij het Rond dachten (waarvoor aan het karakter van het Slot stellig grote afbreuk gedaan zou zijn), er waren er ook die de zaal in het slot wilden vergroten (o.a. Cornelis Schellinger), er waren er tenslotte die de zaal gebouwd wensten te zien naast het Broederhuis (o.a. Leonard Dober, Johannes de Watteville en August Spangenberg, de grote Drie van de Broedergemeente in de 18e eeuw).

Interieur

Wie de zaal nu gaat bezoeken om een rijk interieur te vinden zal bedrogen uitkomen. De Broedergemeente is altijd wars geweest van pracht en praal. Maar, zo zegt dr. Meerdink: "Ziet men in de eenvoud het kenmerk van het ware dan ontkomt men niet aan de "noblesse", aan het karakter en de stijl waarin de geest dezer 18e eeuwse gemeente zich in de ruimtewerking, de proporties van lengte, breedte en hoogte en de op wit afgestemde kleur uitspreekt." Let wel: de mooie witte banken van vandaag, stonden er in 1768 niet, ze waren ongeverfd en gladgeschaafd, meer niet, sommige zelfs zonder leuning.

Het witte schilderwerk dateert van ca. 1850 en werd voor het eerst aangebracht door mr. schilder, behanger en stoffeerder Broeder Frederik Fries, die aan de Karpervijver woonde en aan de Lageweg zijn werkplaats had.

Toen in 1957 de Uniteit der Broedergemeente 500 jaar bestond werd de grote oud-hollandse kroon in de kerkzaal gehangen als geschenk van de vele vrienden der gemeente.

De beide kachelovens, die onmiddellijk opvallen en de beide wanden voortreffelijk sieren, zijn van de firma Martin en werden in de 19e eeuw vervaardigd.

Orgel

Tenslotte nog iets over het orgel in de kerkzaal, het instrument, dat in de samenkomsten van de Broedergemeente onmisbaar is. Het gaat in de diensten - zangdiensten, liefdemalen of avondsalsdiensten - vooral om "een met zorg bijeengezochte serie van liederen, die in wisselzang tussen gemeente, broeders en zusters en het kerkkoor telkens verbonden en begeleid door het orgel ten uitvoer worden gebracht." De dichter-predikant ds. John. P. Hasebroek (1812-1896) schreef, onder de indruk van wat hij in Zeist had gehoord: "En waarlijk 't is een zegelied/Dat uit die tempelhorens vliet/Door Herrnhut's kinderen aangeheven/Wien God een tent hier heeft gebouwd/En tevens onder 't groene hout/Een tempeltent gegeven . . .

Het oudste orgel was van orgelbouwer C.E. Friederici uit Gera in Saksen. Deze had het vak geleerd bij Gottfried Silbermann (1683-1753), die vooral bekend werd door het domorgel in Freiburg, dat hij bouwde.

Op 12 juli 1883 werd het orgel voor de prijs van f 6000,-- overgedaan aan de Ned. hervormde gemeente te Arnhem. De eerste Advent van dat jaar werd het tegenwoordige orgel van de Utrechter Witte ingewijd, een instrument, dat Richard Hol nog op dezelfde dag bespeelde en dat niet zo lang geleden werd gewijzigd en uitgebreid door de Utrechtse orgelbouwer Blank, thans gevestigd in Herwijnen.

A. Graafhuis